

**Jannat Ergalieva, Nurhat Şakuzadaulı, (2000) KAZAK KÜLTÜRÜ,
Almatı: Katev Uluslararası Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, Al-
Farabi Kitabevi, 393 s.**

Bülent GÜL*

Sovyetler Birliği'ndeki çözülmeyle birlikte Türk toplulukları arasında ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda yakınlaşmalar meydana gelmiştir. Katev Uluslar Arası Eğitim ve Kültür Vakfı'nın destekleriyle hazırlanan Kazak Türklerinin tarihi ve kültürü hakkında geniş bilgi veren ve Türkiye Türkçesi ile Kazakistan'da yayımlanan elimizdeki kitap, bu yakınlaşmanın bir sonucudur. Eser, Önsöz ve Giriş bölümlerinden sonra iki ana bölüme ayrılmaktadır. Birinci Bölümde "Kazakların örf, adet, gelenek ve görenekleri" (s. 14-263); İkinci Bölümde ise "Kazak milli değerleri" (s. 264-391) incelenmiştir.

"Milli çalgı ve dans türleri" (s. 14) adlı kısım ile başlayan birinci bölümde, Kazak Türklerinin tarih boyunca kullanmış oldukları müzik aletleri ve bunların özellikleri üzerinde durulmuştur. Eserde öncelikle *şerter*, *dombıra*, *kobız*, *davul*, *Sıbzıgı* ve *Jetgen* adlı müzik aletleri tanıtılmış ve bu aletlerin Kazak kültüründe taşıdıkları önem hakkında bilgi verilmiştir. Yazarlar, Kazak milli müzik aletleri ve danslar hakkında bilgi verilmiştir (s. 29). "Yemek kültürü" (s. 33) adlı kısımda ise etli yemekler (Beşparmak, Kazı, Mıpalav, Mantı, Tuşpara vs.) ve sütlü yemekler (Kurt, Balkaymak, Kakarım köje) tanıtılmaktadır. Ayrıca, Kırmızı ve şubat adlı içeceklerin yapılışı ve çeşitleri üzerinde de durulmaktadır. Daha sonra çorba çeşitleri, unlu yemekler, tahıl yemekleri, balık yemekleri ve tatlılar tanıtılmaktadır. "Misafirperverlik" (s. 53) başlığı altında Kazak Türklerinin konukseverliği ve konuklarla ilgili adetler incelenmektedir. Bu kısımda yabancı gezginlerin görüşlerine de yer verilmesi faydalı olmuştur. Eserde "Milli giysiler" (s. 61) adlı bölümde Kazak Türklerinin millî giysileri tanıtılmıştır. Kazak Türklerinde her kabilenin ayrı giyim tarzına sahip olduğunu ve giyime bakılarak bir kişinin hangi kabileye ait olduğunu anlaşıldığını öğrendiğimiz bu bölümde, kadın, erkek ve çocuk giysileri, şapkalar, çoraplar vs. gibi giyim eşyaları resimlerle anlatılmaktadır. Yine bu bölümde R. Şamkenova'nın "Kiymeşek Giyme Geleneği" (s. 82) adlı makalesi yer almaktadır. Bu makalede bir başlık çeşidi olan Kiymeşek'in tarihi önemi ve bölgelere göre değişen çeşitleri üzerinde durulmaktadır. "Kazaklarda çocuk terbiyesi" (s.87) başlığı altında Kazak Türklerinde doğum töreni ve doğum adetleri incelenmiştir. Başlık incelenen konuyu tam olarak karşılamasa da, bölüm içinde adak, isim verme, kırkı, beşik düğünü, bağrından tabak alma, konuşma töreni, sünnet töreni vb. adetler incelenmiştir.

* Araş.Gör., Hacettepe Üniversitesi..

Doğumla ilgili yukarıdaki adetler hakkında bilgi verildikten sonra eserde, “cenaze merasimleri” (s. 101) incelenmiştir. Ölüm haberinin verilmesi, ağıt yakılması, cenaze defin işlemleri ile ilgili bilgiler verildikten sonra, Kazaklarda yer alan ölüyü anma törenleri anlatılmıştır. Kazak Türkleri, insanın ölümünden üç gün sonra onun ruhunun bedenini terkettiğine inandıkları için üçüncü günde; ölünün yedi gün sonra görünmez olarak evine geldiğine inandıkları için yedinci günde; mezardaki cesedin kırk günden sonra bozulmaya başladığına inandıkları için kırkıncı günde; ruhun 99 gün geçtikten sonra tekrar evine döneceği inancıyla yüzüncü günde; cesedin bir sene sonra tamamen çürümesinden dolayı da, ölenin artık ahiret yaşamına başladığı için birinci yıldönümünde, ölüyü anma törenleri yapıyorlar. “Çadır kültürü” (s. 117) başlığı altında Kazak Türk kültüründe çadırın önemi, çadırların özellikleri, yapılışı ve kullanılan araç gereçler anlatılmıştır. “Düğün merasimleri” (s. 127) adlı bölümde düğün adetleri anlatılmıştır. Elçi gönderme, söz kesme, dünür olma düğünü, gelin ziyareti, başlık parası, çeyiz, kız verme düğünü gibi düğün adetleri hakkında bilgi verildikten sonra konuyla ilgili olarak “Süyük ile Ayғанım” adlı efsane anlatılmıştır. “Milli Oyunlar” (s. 145) ana başlığı altında eğlence türü oyunlar, spor oyunları, aşık oyunları ve muhakemeyi geliştiren oyunlar incelenmiştir. Bu bölümde ‘yüzük saklama’, ‘avdapsal’, ‘uştu uştu’, ‘kız kavu’, ‘kökpar’, ‘avdarıspak’, ‘arkan tartuv’, ‘Kazak güreşi’, ‘alşı’, ‘kumar’, ‘ompı’, ‘tokuzkumalak’ adlı oyunların özellikleri ve oynanışı üzerinde durulmuştur. “Dokumacılık” (s. 157) bölümünde el sanatlarından dokumacılık ve bunun Kazak kültüründeki yeri üzerinde durulmuş ve kiyiz, tekemet, sımak, sırdamal, sırdak, tüşkiyiz adlı keçe dokumaları hakkında bilgi verilmiştir. “Milli motifler” (s. 165) adlı bölümde ise Kazak Türklerinin yarattıkları ürünlerde süsleme olarak kullanılan motifler anlatılmıştır. Motifler, hayvansal, bitkisel, kozmik ve geometrik motifler olmak üzere dört ana gruba ayrılmaktadır. “El sanatları” (s. 167) adlı bölümde süs sanatı incelenmiştir. Dokumacılık ve daha sonra incelenen çanak çömlekler aslında bu bölüm içinde verilseydi daha uygun olurdu. Bu bölümde küpe, yüzük, bilezik vs. gibi kadın süs eşyaları ve at eyerleri üzerinde durulmuştur. “Çanak çömlekler” (s. 175) başlığı altında deriden yapılan (saba, süyretpe, torskuk, könek vs.); ağaçtan yapılan (astav, tegene, şara, tabak, tostogan vs.); metalden yapılan (kazan, taykazan, coruk kazan, topatay vs.) çanak/çömlek, bunların özellikleri ve kullanış yerleri hakkında bilgi verilmiştir. “Yırtıcı kuşla avcılık (Kusbegilik)” (s. 185) adlı bölümde ise avcı kuşlarla (kartal, şahin, doğan vs.) yapılan Kusbegilik ve Kusbegilerin kullandıkları aletler tanıtılıyor. “Kazaklarda dört hayvanın önemi” (s. 191) adlı bölümde ise Kazakların kutsal saydıkları at, deve, inek ve koyun-keçi üzerinde durulmuştur. Bu hayvanların önemi ve faydaları anlatılmıştır. “Kazak bayramları” (s. 203) adlı kısımda önce millî bayramlar başlığı altında yılın dört mevsiminde kutlanan bayramlar üzerinde durulmuştur: Yeni yıl bayramı “Nevruz”; Yaz bayramı “Kımızmurunduk”; Güz bayramı “Sabantoy” ve Kış bayramı “Soğumbaşı”. Bunun yanında dinî bayramlar başlığı altında da Ramazan bayramı ve Kurban bayramı incelenmiştir. “Kutsal sayılar” (s.221) başlığı altında da Kazak Türk kültüründe kutsal olan üç, dört, beş, altı, yedi, dokuz ve kırk sayıları ile bunların Kazak Türklerindeki önemi üzerinde durulmuştur. “Akrabalık bağları” (s. 229) başlığı altında akrabalığın toplum hayatındaki önemi, akrabalık çeşitleri ve akrabalara verilen isimler üzerinde genişçe durulmuştur. “Batıl halk inançları” (s. 238) adlı başlığı altında ise Kazak Türklerinde görülen batıl inanışlar tanıtılmıştır. Bu

inanişlara baktığımızda bunların çoğunun Anadolu'da da yaşadığı görülecektir. Birinci ana bölümün sonunda "hediye verme şekilleri" (s. 243), "gençlik partileri" (s. 249), "yaşa göre isimler" (s. 254), "modern gelenekler" (s. 257) ve "az rastlanan gelenekler" (s. 259) üzerinde durulmuştur. Eserin "Kazak milli değerleri" (s. 264) adlı ikinci ana bölümünde Kazak Türk halkını oluşturan millî birlik ve beraberliği sağlayan unsurlar üzerinde durulmuştur. Kazak Türklerinin dünya görüşü, ahlakî unsurlar, dualar, vatan sevgisi, anne baba ve büyüklere saygı konularında bilgiler verilmiştir. "Söz sanatı" (s. 279) adlı kısımda atasözü (makal), deyim (matel), hikaye-rivayet (anız-angime), masal (erteği), kahramanlık şiirleri (batırlar jırı); bilmece (jumbak), tekerleme (janıltpaş), beşik ninnisi (besik jırı), uyduruk mani-abartı (ötirik ölen), düğün manisi (jar-jar), gelin manisi (sınsuv), teselli manisi (jubatuv), gelinin yüzünü açma manisi (betaşar) ve aşk destanları (gaşıktık dastandarı) başlıkları altında Kazak Türkleri edebiyat mahsulleri üzerinde durulmuş ve bu yaratmalar örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. "Aytıs" (s. 305) adlı bölümde ise Kazak Türk söz sanatları içinde yer alan atışmalar ile bunların çeşitleri ve özellikleri anlatılmaktadır. "Söz ustaları" (s. 310) adlı bölümde ise Kazak Türk halkında sözü dinlenen, sözüne ve bilgeliğine güvenilen *Jırav*, *şeşen* ve *Biler* ile bu ad ile anılan kişilerin özellikleri, toplum hayatındaki yerleri anlatılmaktadır. "Müzik kültürü" (s. 319) adlı bölümde Kazak Türklerinin müzik kültürü üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde söz olmadan duygu ve düşünceleri sadece müzikle anlatıldığı Küy; nasihat verme amaçlı değişik konular üzerine yazılan şiirlerin bestelenmesiyle oluşturulan Terme; ozanların duygu ve düşüncelerini anlattıkları Tolğav ve halk ezgileri olan Ân'lar üzerinde durulmaktadır. "Cüzler" (s. 329) ve "Kabile ve tayfalar" (s. 332) adlı bölümlerde Kazak Türk toplum yapısı üzerinde durulmaktadır. Kazak Türk halkı üç cüz'den (Ulu, Orta ve Küçük cüzler), her cüz de belli kabile ve tayfalardan oluşmaktadır. "Hanlar" (s. 335) adlı kısımda ise Kazak Hanları, hanların seçilmesi, tahta çıkmaları ve bu konuyla ilgili gelenekler anlatılmaktadır. "Tarihsel Değerler" (s. 343) adlı bölümde Issık abidesi ve altın adam; tarihî Otrar şehri; Arslanbab, Ahmet Yesevi ve Ayşâ Bibi türbeleri ile Balasagun şehri tanıtılmaktadır. "Tabii Güzellikler" (s. 365) adlı bölümde ise Kazakistan'ın doğal güzellikleri hakkında bilgi verilmektedir. Eserin sonunda "yıldızname ve takvim" (s. 377) ve "Baksılar" (s.385) başlıklı bölümler yer almaktadır. Eser, Kazakistan tarihinin kronolojisiyle sona ermektedir.

Bölümlerde incelenen konular belli bir düzen içinde verilmemiştir. Bu bakımdan eser plan açısından eksiklik taşımaktadır. Söz gelimi geçiş törenlerinden doğum "Kazaklarda çocuk terbiyesi" (s. 87) adlı kısımda, ölüm "cenaze merasimleri" (s.101) kısmında verildikten sonra "çadır kültürü" (s. 179) ve bundan sonra da "düğün merasimleri" (s. 127) incelenmiştir. Plan açısından uygun olmayan bu durum diğer bazı kısımlar için de geçerlidir ve insanda toplama konuların bir araya getirildiği hissi uyanmaktadır. Ancak bu tip metod eksikliklerine rağmen bu çalışmanın Kazak Türk kültürü hakkında geniş malumat içerdiğini söylemek mümkündür. Kazak Türk kültürünü öğrenmek isteyenler açısından başvuru niteliğindeki eserler arasında sayılabileceğini düşündüğümüz çalışmada, ele alınan konular resimlerle, örnek hikâye ve efsanelerle ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Emeği geçen herkesi kutlarız.